

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Povědomí o tradiční čínské medicíně a její popularita v České republice

Diplomová práce

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Dorota Zapařáčová**
Osobní číslo: **H22273**
Studijní program: **N0314A250014 Sociální a kulturní antropologie**
Téma práce: **Povědomí o tradiční čínské medicíně a její popularita v České republice**
Zadávací katedra: **Katedra sociální a kulturní antropologie**

Zásady pro vypracování

Studentka se ve své diplomové práci zaměří na vnímání tradiční čínské medicíny v České republice. Hlavními body zaměření bude role tradiční čínské medicíny v životech jedinců, kteří ji provozují nebo využívají a jejich názor na medicínu západní. Dále bude studentku zajímat, zda je tradiční čínská medicína v České republice populární. Práce bude teoreticky vycházet z oblasti medicínské antropologie. V teoretické části studentka vymezí historii tradiční čínské medicíny, její charakteristické znaky a metody. Kvalitativní výzkum bude realizován pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Předmětem výzkumu budou jedinci provozující tradiční čínskou medicínu, ale i ti, kteří ji využívají. Práce bude zahrnovat i osobní zkušenost studentky. Součástí práce bude audiovizuální výstup.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- Ando, V. 2014. *Základy teorie čínské medicíny díl 1*. Praha: TCM Consulting & Publishing.
Cohen, M.R., 2023. *Čínská medicína v kostce*. Via.
Goffman, E. 2018. *Všichni hrajeme divadlo: Sebe prezentace v každodenním životě*. Praha: Portál.
Helman, C. 2006. Why Medical Anthropology Matters. *Anthropology Today*. 22: 3-4.
Hrešanová, E. 2012. Medicínská antropologie a její aplikace. in Hirt, T. a kol. *Vybrané kapitoly z aplikované antropologie*. Plzeň: Západočeská univerzita.
Nichols, B. 2010. *Úvod do dokumentárního filmu*. Praha: AMU.
Novotná, H., O. Špaček, M. Štovičková. (eds.) 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK.
Petráň, T. 2011. *Ecce homo: Esej o vizuální antropologii*. Pardubice: Univerzita Pardubice.
Pool, R. a W. Geissler. 2005. *Medical Anthropology: Understanding Public Health*. Maidenhead: Open University Press.
Soukup, V. 2020. Medicínská antropologie jako součást antropologického diskurzu. *Anthropologia Integrata*. 1/11.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Adam Horálek, Ph.D.**
Katedra sociální a kulturní antropologie

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2023**
Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2024**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

PhDr. Tomáš Boukal, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Práci s názvem *Povědomí o tradiční čínské medicíně a její popularita v České republice* jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 27.3. 2024

Zapařáčová Dorota

Tato práce se skládá z textové a audiovizuální části.

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucímu své diplomové práce Dr. Adamovi Horálkovi, Ph.D. za jeho ochotu, poskytnutí rad a času, který mi věnoval po dobu psaní mé diplomové práce. Také bych chtěla poděkovat Mgr. Milanovi Durňakovi, Ph.D. za pomoc s audiovizuálním výstupem, který je součástí mé práce.

Dále bych chtěla poděkovat svým informantům, kteří mi poskytli potřebné informace k vypracování této diplomové práce.

Děkuji.

Anotace:

Studentka se ve své diplomové práci zaměří na vnímání tradiční čínské medicíny v České republice. Hlavními body zaměření bude role tradiční čínské medicíny v životech jedinců, kteří ji provozují nebo využívají a jejich názor na medicínu západní. Dále bude studentku zajímat, zda je tradiční čínská medicína v České republice populární. Práce bude teoreticky vycházet z oblasti medicínské antropologie. V teoretické části studentka vymezí historii tradiční čínské medicíny, její charakteristické znaky a metody. Kvalitativní výzkum bude realizován pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Předmětem výzkumu budou jedinci provozující tradiční čínskou medicínu, ale i ti, kteří ji využívají. Práce bude zahrnovat i osobní zkušenost studentky. Součástí práce bude audiovizuální výstup.

Klíčová slova:

Tradiční čínská medicína, role, kultura, zdraví

Title:

Awareness of Traditional Chinese Medicine and its Popularity in the Czech Republic

Annotation:

This diploma thesis focuses on the perception of traditional Chinese medicine in the Czech Republic. The main points of focus will be the role of traditional Chinese medicine in the lives of individuals who practice or use it and their opinion of Western medicine. The student will also be interested in whether traditional Chinese medicine is popular in the Czech Republic. The work will theoretically be based on the field of medical anthropology. In the theoretical part, the student defines the history of traditional Chinese medicine, its hallmarks and methods. Qualitative research will be carried out through semi-structured interviews. The subjects of the research will be individuals practicing traditional Chinese medicine, but also those who use it. The work will also include the student's personal experience. The work will include an audio-visual output.

Keywords:

Traditional Chinese Medicine, role, culture, health

Obsah

Úvod	10
1. Metodologie	12
1.1. Téma a typ výzkumu	12
1.2. Sběr dat.....	12
1.3. Výzkumný soubor	13
1.4. Představení informantů	13
1.5. Zpracování a analýza dat.....	14
1.6. Etika výzkumu.....	15
1.7. Pozicionalita	15
2. Teoretické ukotvení.....	17
2.1. Medicínská antropologie	17
3. Tradiční čínská medicína	19
3.1. Tradiční čínská medicína a antropologie.....	20
4. Tradiční čínská medicína v České republice.....	22
5. Západní medicína.....	24
5.1. Tradiční čínská medicína a medicína západní.....	24
6. Role.....	26
6.1. Role tradiční čínské medicíny v životě jedinců	27
6.1.1. Osobní zkušenost.....	27
6.2. Role zdraví a nemoci v kultuře	28
6.2.1. Kult zdraví ve společnosti	29
7. Výsledky výzkumu	31
7.1. Rozhovory	31
7.2. Výzkumné otázky.....	35
8. Etnografický film Síla přírody – spojení těla a ducha	37
8.1. Cíl audiovizuálního projektu	37

8.2.	Technika a zpracování etnografického filmu	37
8.3.	Výběr informantů do etnografického filmu.....	38
8.4.	Chování informantů před kamerou a vliv prostředí	39
8.5.	Reflexe tvoření	39
9.	Závěr	41
	Seznam použité literatury a dalších zdrojů.....	42

Úvod

Tradiční čínská medicína má hluboké kořeny a na světě se najde nespočet jejích příznivců, ale také odpůrců. Když se podíváme na současný svět, z každé strany se k nám dostává až nesmyslné množství informací o nových farmaceutických produktech západní medicíny, které nám pomůžou na všechny existující problémy a příznaky. Osobně vidím problém v tom, že se západní medicína zaměřuje na odstranění příznaků a důsledků, a ne na samotnou příčinu. Samozřejmě nemůžeme západní medicínu úplně odsoudit, protože například její chirurgické schopnosti jsou nenahraditelné. Kdo z nás si někdy nevezl prášek na rychlé uvolnění od bolesti? Ale kolik z nás se někdy začalo zajímat o skutečný podnět oné bolesti? V tomto nám právě může pomoci tradiční čínská medicína. Praktici se zabývají příčinou do hloubky, a tím nám mohou pomoci od bolestí či problémů natrvalo.

Mojí motivací pro zvolení tématu *Povědomí o tradiční čínské medicíně a její popularita v České republice* byla má osobní zkušenost. Po tom, co jsem měla několik let problémy, které nedokázalo vyřešit nic jiného, jsem se obrátila právě na tradiční čínskou medicínu, tinktury z medicínálních hub a akupunkturu. Dále jsem se proto chtěla o této medicíně dozvědět více. Zejména však, jak vnímají tradiční čínskou medicínu samotní praktici, ale i ti, kteří s ní mají zkušenost jako „pacienti“. Část práce bude věnovaná roli tradiční čínské medicíny v životech jedinců. Pomocí informací, které jsem získala z polostrukturovaných rozhovorů, se budu snažit zjistit, jak je tradiční čínská medicína v současné době v České republice vnímána.

Cílem této diplomové práce je zjistit jakou roli hraje tradiční čínská medicína v životě praktiků i jedinců, využívající tradiční čínskou medicínu, dále její popularita, a také postoj k západní medicíně.

Z pohledu tematického vymezení ve své práci čerpám z knihy Vladimíra Anda *Základy teorie čínské medicíny díl I.* (2014) nebo M.R. Cohena *Čínská medicína v kostce* (2022). V dílech je velmi dobře popsána historie TČM. Stejně tak dílo od V.G. Načatoje *Léčba nemocí v tradiční čínské medicíně* (2011) nebo *Encyklopedie tradiční čínské medicíny od autora T. Kao* (2001). Knihy mají stejné zaměření, ale jsou zde více dopodrobna vysvětleny samotné praktiky. Dále bych ráda zmínila informace od MUDr. Ludmily Bendové (2023), která na svých stránkách přibližuje situaci tradiční čínské medicíny v České republice.

Stěžejní dílo jako *Všichni hrajeme divadlo* od Ervinga Goffmana (2018) bylo velice přínosné k vhledu do problematiky rolí. Stejně tak jako *Zrození biopolitiky* (2009) od Michela

Foucaulta, jehož dílo mi pomohlo rozvinout část zabývající se zdravím ve společnosti ve spojitosti s politikou a jejími zásahy do zdraví jedinců. V neposlední řadě jsem čerpala i z práce autorky Evy Křížové, která se zabývá alternativní medicínou v České republice a zdravím v kontextu kultury a společnosti. Dále jsem také čerpala z textu Václava Soukupa *Medicínská antropologie jako součást antropologického diskurzu* (2020) či C. Helmana *Why Medical Anthropology Matters* (2006), pro lepší vhled na pole medicínské antropologie.

Jsem si vědoma, že na akademickém poli již byly napsány práce na podobnou tematiku. Avšak v této práci se zaměřím spíše na roli tradiční čínské medicíny v životě jedinců v České republice. Snažím se tedy téma rozebrat a odlišit i pomocí audiovizuálního výstupu od stávajících prací.

1. Metodologie

1.1. Téma a typ výzkumu

Tématem této diplomové práce je vnímání tradiční čínské medicíny a její popularita v České republice. Pomocí výzkumu bych ráda přiblížila, jak vnímají tradiční čínskou medicínu jedinci, kteří se jí zabývají nebo jí využívají. K tomuto bodu se vztahuje první výzkumná otázka: Jakou roli hraje tradiční čínská medicína v životech lidí?

Další bod, který by měl výzkum objasnit, je, na co navazuje i další výzkumná otázka: Zda je tradiční čínská medicína v dnešní době populární. Data, získaná pomocí provedených rozhovorů, mi pomohou tuto skutečnost objasnit. Zejména pomocí kladených otázek, kdy mě zajímalo, zda moji informanti vnímají nárůst zájmu o tradiční čínskou medicínu. Jestli se tato skutečnost reflektuje v jejich provozovaných praxích či v okolí informantů.

Poslední věcí a také výzkumnou otázkou, kterou budu ve své práci zkoumat, je: Jaký je názor příznivců tradiční čínské medicíny na medicínu západní? Zajímá mě názor jedinců, kteří se orientují na tradiční čínskou medicínu, zda jsou pro postupy klasické západní medicíny nebo zda s jejími postupy nesouhlasí.

Pro svou diplomovou práci jsem zvolila kvalitativní typ výzkumu. Tento typ jsem zvolila z důvodu nejlepšího porozumění jednání aktérů i sociálním strukturám, ve kterém se jednání uskutečňuje. Kvalitativní typ výzkumu studuje, co lidé dělají, jak o tom hovoří, jak svým činům rozumí a jak dané situace prožívají (Novotná 2019: 186).

1.2. Sběr dat

V rámci kvalitativního typu výzkumu jsem se rozhodla pro polostrukturované rozhovory. Takový rozhovor má již předem částečně připravenou strukturu, tedy tematické okruhy či širší otázky (Zandlová 2019: 322). Tento typ rozhovorů jsem zvolila proto, že byl pro výzkum nejideálnější. Jelikož mám dopředu stanovené základní otázky, dozvím se potřebné informace, ale dotyčný/á může svoji odpověď rozšířit i nad rámec položené otázky a sdělit zajímavosti navíc, na které pak mohu navázat novou, předem nepromyšlenou, otázkou.

Všechny rozhovory jsem uskutečnila osobně na místech, které si zvolil/a informant/ka. Čtyři rozhovory byly v místě, kde dotyčný/á provádí svoji praxi či zaměstnání (výrobní prostory firmy), takže se mohli dostatečně uvolnit, protože byli tam, kde jim je to příjemné. Další rozhovor byl proveden u informanta doma. Znovu jsme volili místo, kde se bude cítit komfortně

a dokáže v klidu odpovídat na otázky. Všech pět rozhovorů jsem natáčela na kameru pro audiovizuální výstup, takže i proto bylo nutné zvolit klidná místa pro dobrou kvalita záběrů.

1.3. Výzkumný soubor

Několik účastníků rozhovorů jsem si zvolila již dříve. Jedná se o jedince, kteří se zabývají tradiční čínskou medicínou nebo ji sami využívají. Věk pro můj výzkum nebyl úplně podstatný, protože ve své práci tuto skutečnost neřeším. Jelikož se jedná z velké části o jedince, kteří mají v tomto oboru několikaletou praxi, jejich věkové rozmezí se pohybuje okolo 40-70 let. Informanti, kteří tradiční čínskou medicínu využívají, se věkově pohybují od 26-60 let.

Do svého výzkumu jsem zařadila i vlastníka firmy, zabývající se výrobou produktů z vitálních hub, což úzce souvisí s tématem mé diplomové práce. Firma sídlí v Polici nad Metují, jinak ostatní informanti se nacházeli v blízkém okolí mého bydliště, kterým je Vysočina.

Součástí diplomové práce je audiovizuální výstup, ve kterém je zachyceno všech pět rozhovorů, společně se záběry výše zmiňované firmy a výrobního procesu. Zachyceny jsou výpovědi jedinců, kteří tradiční čínskou medicínu v jejích proměnách praktikují a využívají, z důvodu přiblížení profesní i osobní stránky tohoto fenoménu.

Za pomoci polostrukturovaných rozhovorů, kdy jsem měla předem připravené otázky, jsem se dozvěděla mnoho užitečných a přínosných informací, které mi pomohly při výzkumu. Informanti se mohli rozpovídat a sami navázat na kladené otázky. Všichni informanti/ky s natáčením souhlasili a nikdo z nich nevyžadoval anonymitu, takže jsou všichni uváděni pod skutečnými jmény.

1.4. Představení informantů

Erika Šafránková

Zabývá se celostní léčbou z pohledu tradiční čínské medicíny. Hlavním zaměřením jsou akupunkturální masáže, pomocí kterých aktivuje akupunkturální body v těle, které následně uleví od bolestí. Svoji praxi provozuje již několik let v Holetíně.

Jiří Dobřichovský

Zabývá se léčbou pomocí tradiční čínské medicíny. Jako má první informantka, se také zabývá akupunkturálními masážemi, dále i baňkováním, které provádí na mnoho způsobů. Pomocí struktury a analýzy jazyka dokáže zvolit vhodnou léčbu.

Vinci Laszlo

Český chiropraktik, který se zabývá čínskou medicínou přes padesát let. Postupně si prošel metodami klasické masáže, Dornovou metodou, viscerální terapií, kraniosakrální osteopatií či reflexní terapií. Postupem času se dostal až k čínské tlakové masáži, kterou používá nejvíce, zejména k uvolnění blokády páteře a odstranění bolesti ramen. Provádí přednášky v knihovnách o alternativní a čínské medicíně na téma: Jak si pomoci od bolesti bez prášků a injekcí. Svoji praxi provozuje v Pelhřimově a Hodoníně. Píše také knihy a jeho nejznámější a nejnovější nese název *Zázračná chůze*.

Martin Schirlo

Syn zakladatele české rodinné firmy *MycoMedica* Milana Schirlo. Firma se zabývá výrobou léčivých produktů z medicínálních hub. Na trhu působí již dvanáct let a své produkty vyvážejí i do zahraničí (Slovensko, Polsko). Martin Schirlo se nyní stará o chod firmy, zatímco jeho otec se v současné době věnuje spíše poradně a vyšetřování ve své ordinaci v Polici nad Metují.

Ján Zapalač

Povoláním učitel tělesné výchovy na střední škole. Letos oslaví 60. narozeniny a stále je aktivním sportovcem, jako celý svůj život. Jelikož ho před několika lety začaly trápit bolesti zad a ramen, rozhodl se zkusit léčbu pomocí tradiční čínské medicíny. Zejména se jedná o akupunkturu, masáže a baňkování, doplněné společně s přírodními léčivými produkty. O tradiční čínskou medicínu se postupem let začal více zajímat a sám se v ní více vzdělávat. Do svého života zařadil i rutinu, ve které provádí dechová cvičení a meditace.

1.5. Zpracování a analýza dat

K zpracování dat z provedených rozhovorů jsem využila metodu transkripce, konkrétně transkripci doslovnou. Jedná se o způsob přepisu, kdy zachycujeme slova ze záznamu. Zaznamenáváme mluvený jazyk do psaného textu, ovšem vynecháváme mimoslovní projevy (Zandlová 2019: 347). Jelikož jsem si celé rozhovory vždy nahrávala, transkripci považuji za nejlepší způsob k protřídění získaných informací. Když mluvené slovo vidíme napsané před sebou, lépe se nám následně zasazuje do textu.

Z rozhovorů jsem zvolila k přepisu tři základní otázky, které mi pomohly k vyhodnocení, předem zvolených, výzkumných otázek: *1. Jakou roli hraje tradiční čínská medicína ve Vašem životě? 2. Zdá se Vám, že je tradiční čínská medicína v dnešní době populární? 3. Jaký máte vztah ke klasické západní medicíně?* Tyto otázky dále rozebírám v podkapitole 7.1.

1.6. Etika výzkumu

Před začátkem výzkumu jsem kontaktovala informanty, se kterými jsem následně uskutečnila rozhovory a seznámila je s tématem své práce. Poskytla jsem jim informace o tom, k čemu budou získané odpovědi a natočené záběry sloužit a jak bude probíhat samotný sběr dat. Všechny zúčastněné jsem obeznámila o následném využití dat, která budou využita pouze v této diplomové práci.

Od každého informanta jsem získala informovaný ústní souhlas. Jedná se o vyjádření rozhodnutí dobrovolné účasti výzkumu. „Aby mohli aktéři souhlas udělit, musí je výzkumník nejprve důkladně a srozumitelně informovat o povaze výzkumu, jeho účelu, podmínkách participace a případných rizicích i přínosech, jakož i o možnosti z výzkumu kdykoliv odstoupit“ (Zandlová, Šťovíčková, Jantulová 2019: 71). Důležitým bodem při vyjednávání informovaného souhlasu je problematika anonymity. „Anonymizací rozumíme proces odstranění těch údajů z dat, které by přímo, ale i nepřímo napomáhaly v identifikaci jedince/organizace/terénu“ (Zandlová, Šťovíčková, Jantulová 2019: 75). V mé práci nebyla anonymizace nutná a všichni informanti souhlasili se zveřejněním svých jmen.

1.7. Pozicionalita

V rámci této diplomové práce je důležité přiblížit, jakou pozici zastávám v tomto výzkumu. Sama mám s léčbou pomocí tradiční čínské medicíny zkušenosti, což mi pomohlo k lepšímu vhledu do této problematiky. Jelikož se pohybuji i mezi lidmi, kteří jí také využívají, dostalo se mi několika příležitostí uskutečnit rozhovory s jedinci, kteří rozhovory jinak neposkytují. Jedná se zejména o léčitele, kteří provozují svoji soukromou praxi a nemají potřebu se nějakým způsobem více zviditelňovat.

O léčbu pomocí tradiční čínské medicíny se zajímám okolo čtyř let. Tuto skutečnost zmiňuji z důvodu, že pro mě bylo snazší porozumět názorům mých respondentů a také technikám, které využívají, protože si dokážu představit, jak taková léčba probíhá. Je však důležité držet si jistý odstup od studované problematiky a nestát se úplnou součástí studovaného terénu (Soukup 2014: 94-95). S odstupem mohu říct, že toto nebyl můj problém, ale naopak mi moje zkušenost pomohla při výzkumu získat zásadní informace pro daný výzkum.

Při prováděných rozhovorech bychom měli mít na mysli, že ne vše, co nám informanti říkají, musí být nutně pravda (Soukup 2014: 99-101). Jelikož toto téma i kladené otázky nebyly nijak kontroverzní, moji informanti neměli důvod si odpovědi „zkrášlovat“. Osobně na mě všichni působili uvolněně a nezdálo se mi, že by si výpovědi upravovali, aby například zněly

zajímavěji. To dokládá i fakt, že části jejich odpovědí se prolínali s dalšími a někdy se i opakovaly.

2. Teoretické ukotvení

2.1. Medicínská antropologie

Následující kapitola je založena na teoretickém základu dané problematiky. Smyslem bude čtenáři představit a přiblížit koncept medicínské antropologie, jejíž teoretická východiska jsou předmětem zájmu diplomové práce.

„Současnou antropologii lze vymezit jako holistickou, interdisciplinární a komparativní vědu, zabývající se studiem biologické a kulturní variability lidských populací v čase a prostoru. Narůstající specializace konkrétních antropologických disciplín představuje snahu antropologů studovat člověka, společnost a kulturu z nejrůznějších úhlů“ (Soukup 2020: 19-20). Konkrétně medicínská antropologie je podobor antropologie vycházející ze sociální, kulturní, biologické a jazykové antropologie. Pomocí těchto částí se snaží porozumět faktorům ovlivňující zdraví a pohodu, zkušenosti a přenos nemocí, prevenci a léčbu, léčebné procesy, sociální vztahy při léčbě a terapiích a kulturní význam. Medicínská antropologie vychází z mnoha různých teoretických přístupů (Animut 2020: 1).

Co se týká počátků, velkým přínosem byly pro medicínskou antropologii 90. léta, kdy začaly přibývat studie zabývající se tělem a tělesností i novými lékařskými technologiemi. Základ pro vytvoření nové sociální teorie začíná být koncept těla (Hrešanová 2012: 218).

Osobně využívám medicínskou antropologii ve svém výzkumu ve směru tradiční medicíny. Jelikož se medicínská antropologie zabývá i medicínou tradiční, která se vztahuje k lékařským znalostem vyvinutými domorodými kulturami. Zahrnují léky na bázi rostlin, zvířat či minerálů. Bývá praktikována mimo konvenční nebo západní medicínu, které jsou dominantním systémem medicíny ve vyspělém světě (Animut 2020: 59). Abych tedy dále navázala na kolegu Animuta, ve svém výzkumu se snažím poukázat na sílu přírody, zejména v audiovizuálním výstupu. Zde zachycuji stěžejní rozhovor se synem majitele firmy na přírodní léčivé produkty (tinkтуры, kapsle atd. z medicínálních hub a bylin). Ráda bych tímto ukázala, jaká síla se v přírodě skrývá a můžeme ji využít ke zlepšení našeho zdraví. Obecně se ale snažím čtenáři ukázat, že tradiční čínská medicína dokáže vyřešit zdravotní problém od základu.

Ještě před narozením se stáváme součástí lékařského systému společnosti, ve které se pohybují naši rodiče. Po narození jsme obklopeni nespočtem očkovaní, léků atp. Zmíněné léky mohou někdy způsobit více škody než užitku a často jen chemické složení potlačí příznaky nemoci. Ovšem v takové společnosti jsme vychováváni a přejímáme její kulturu. Hrešanová

uvádí, že medicínská antropologie rozebírá otázku, co si různí lidé představují pod termínem „medicína“ či lékařství. Lékaři jsou celkově vděčným objektem zájmu antropologů, ovšem dříve se zajímali spíše o to, jak lidé k nemocem, zdraví a léčbě přistupují. Vždy však záleží na konkrétním kulturním kontextu a společnosti (Hrešanová 2012: 211). Opět navážu svým výzkumem, kdy mě zajímalo vnímání nemoci, zdraví a přístupu k léčbě. Snažím se poukázat na to, že takové vnímání povětšinu času přejímáme od svých blízkých. Ovšem postupem času, kdy dospíváme, se dostáváme k novým informacím a metodám. Právě tradiční čínská medicína si svoje příznivce nehledá, jedinec si k ní musí najít cestu sám. Jak mi řekl jeden z mých informantů: *„Lidé si k této medicíně musí dospět sami ze svého rozhodnutí. Většinou se tomu stává, když západní medicína selže a lidé „shání“ záchranu v něčem jiném“* (Ján Zapaľáč 2024). Jedná se o něco „exotického,“ čemu mnoho lidí nevěří, ale pokud ho trápí něco, s čím nepomůže nám dobře známá, západní medicína, zkusíme se tak obrátit na sílu přírody.

Medicínská antropologie tak otevírá nové možnosti pro antropology, kteří mohou působit jako zprostředkovatelé nebo kulturní tlumočníci mezi zdravotníky a jejich klienty či mezi národními zdravotnickými systémy a místními komunitami. V lékařském a ošetrovatelském vzdělávání by mohli antropologové pomoci prosazovat kulturní kompetence, ale také bojovat proti některým zjednodušujícím doktrínám nové medicíny s jejich stereotypy, statickým pohledem na identitu a zanedbávání sociálních a ekonomických souvislostí zdraví a nemoci (Helman 2006: 3).

3. Tradiční čínská medicína

Nejprve se podíváme na to, jak je tradiční čínská medicína definovaná.

Za symbol zrodu čínské medicíny je považováno dílo s názvem *Vnitřní kniha Žlutého císaře* (Ando 2014: 35). Jedná se o sbírku napsanou formou otázek a odpovědí, která je považována za nejstarší čínský lékařský text obsahující základní principy a pojmy čínské medicíny, včetně vyšetřovacích a léčebných metod (Křížová 2015: 77).

Tradiční čínská medicína je systém zachování zdraví a léčby nemocí. Tento systém vnímá mysl/tělo/ducha jako celek, jehož cílem je udržet nebo obnovit harmonii a rovnováhu ve všech částech lidské bytosti, ale také mezi lidskou bytostí a prostředím (Cohen 2022: 9). Základním prvkem pro čínskou medicínu je život v harmonii a udržení celistvosti. Každé z léčebných umění čínské medicíny je navrženo tak, aby se dalo zařadit do každodenního života. Spojením těchto postupů pomáhá udržet tělo v harmonii. Hlavním zaměřením tradiční čínské medicíny je preventivní péče, navzdory tomu, že disponuje schopností tělo léčit.

Čínská medicína se řadí mezi přírodní vědy. Postupně se formovala na základě tisícileté praxe čínského lidu. Jako i u ostatních přírodních věd je její zrození i vývoj ovlivněn a řízen filozofií. „Teoretický systém čínského lékařství je zcela prostoupen materialistickým přístupem a dialektickým myšlením právě proto, že čínská lékařská teorie a její filozofická základna vycházejí ze starověkého čínského materialismu a dialektiky“ (Ando 2014: 21). Podle dialektického materialismu je hmotný vesmír prvním předpokladem vědeckého bádání. Pomocí starověkého materialistického a dialektického myšlení pojednává čínská medicína materialistickým způsobem o původu lidského života, o vztahu mezi tělem a myslí i o principiálních otázkách, které se týkají příčin, prevence a léčby nemocí (Ando 2014: 21).

„Hlavní proud raného vědeckého myšlení starých Číňanů se značně lišil od představ přijímaných na Západě, nebyl však proto méně vědecký. Logika tohoto systému vycházela z jiných zdrojů než vědecká tradice západní Evropy. Tato logika se zakládala na představě jemných vzájemných vztahů principů jin a jang a pěti prvků s jejich transformačními fázemi a vesmír je pojímal jako neustále se měnící děj“ (Kao 2001: 27). Pro zajímavost bych ráda uvedla i dílo autora Li Wu *Kniha čínského umění léčby* (2013), která nám přináší základní pravidla lékařů starověké Číny, kteří pomáhali člověku k dlouhému a zdravému životu. Stejně jako předchozí knihy i tato se zabývá základními principy tradiční čínské medicíny.

Tradiční čínská medicína vychází z vlastních základů, ke kterým patří například etiologie onemocnění, diagnostika, metody léčení či receptury. V čínské medicíně nepřikládají příliš velký význam tomu, jaký konkrétní etiologický činitel vyvolal u pacienta danou chorobu. (Načatov 2011: 21). Při léčbě pomocí tradiční čínské medicíny je hlavní a nejdůležitější stav pacienta v okamžiku vyšetření. K základním specifikům čínské medicíny řadíme celostní náhled a léčbu na základě diferenciatní diagnostiky, kdy je důležitá vnitřní jednota organismu a jeho jednota s vnějším prostředím (Ando 2014: 35-36).

S mnohotisíciletou praxí představuje čínská medicína zobecnění empirie čínského lidu v boji proti nemocem, ale také tvoří i důležitou součást kulturního dědictví. Její počátky sahají až do doby před vznikem císařství, tedy 3. století př.n.l. Vlivem starověkého čínského materialistického a dialektického myšlení se postupně zformovala a vyvinula v jedinečný lékařský teoretický systém. Tradiční čínská medicína měla a má obrovský přínos pro všeobecné zdraví čínského lidu i rozkvět národů Číny (Ando 2014: 17-18).

3.1. Tradiční čínská medicína a antropologie

Tradiční čínská medicína je spojena s kulturní antropologií, stejně tak jako s medicínskou antropologií. Jsou spojeny třemi hlavními charakteristikami, kterými jsou široký výzkumný záběr, specifická a integrace. Kulturní antropologie poskytuje účinnou metodu výzkumu tradiční čínské medicíny a její aplikace dále rozvinula její teorie, stejně tak i vytvořila komplexní hodnocení účinků tradiční čínské medicíny (Wan X, Liu JP, Ai YK, Li LJ 2008). Jak už víme, tradiční čínskou medicínu a její účinky je tedy možné zkoumat i pomocí antropologie. Ve svém výzkumu využívám i odvětví kulturní antropologie, zejména porozumění socio-kulturním procesům a lidskému jednání. Jelikož pracuji s teorií role, konkrétně jakou roli hraje tradiční čínská medicína v životech mých informantů, je zaměření relevantní. Zajímá mě i skutečnost, jak vnímají tradiční čínskou medicínu v kultuře, ve které byli moji informanti vychovávaní.

Nemoc a zdraví jsou stále více vnímané jako sociální a biologický jev. Často se předpokládá, že antropologové studující kulturu jsou schopni poradit si se změnou nesprávných představ či ovlivněním rizikového chování prostřednictvím kulturně vhodných intervencí. Z antropologického hlediska je však kultura mnohem složitější a lze na ní pohlížet jako na soubor pravidel nebo kodexů ovlivňující to, co lidé dělají nebo nedělají (Pool, Geissler 2005: 14). Jak jsem již napsala výše v mém výzkumu tuto skutečnost využívám tak, že mě zajímá, jak

lidé v dané kultuře vnímají tradiční čínskou medicínu a jakou pro ně má roli v jejich životech, navzdory klasické výchově v západní medicíně.

4. Tradiční čínská medicína v České republice

Základním tématem této diplomové práce je povědomí o tradiční čínské medicíně v České republice. Ráda bych tedy stručně přiblížila její situaci v naší společnosti.

Tradiční čínská medicína a její techniky se začaly na našem území objevovat kolem poloviny 60. let minulého století. V tomto období se v časopise Praktický lékař začaly vyskytovat články věnované akupunktuře a pulsové diagnostice, jejichž autorem byl Václav Kajdoš, který je považován za průkopníka tradiční čínské medicíny u nás (Bendová 2023).

V roce 1990, konkrétně 17. listopadu, byla založena Československá SinoBiologická společnost, 1. škola tradiční čínské medicíny. V České republice existuje od 8.1.2011 Komora tradiční čínské medicíny, která chrání zájmy jejích příznivců (Bendová 2023). Hlavním zaměřením je sjednocení požadavků na vzdělávání a garantování kvality odborné přípravy praktiků (Křížová 2015: 86).

Zřejmě jedna z nejznámějších událostí spojenou s tradiční čínskou medicínou bylo otevření Česko-čínského centra pro výzkum tradiční čínské medicíny ve Fakultní nemocnici v Hradci Králové roku 2015. V centru pracovali odborníci, kteří zkoumali vliv čínské medicíny na onkologické pacienty či nemocné roztroušenou sklerózou (Vinklár 2015). Avšak centrum ukončilo po čtyřech letech, 28.února 2019, svůj provoz. Hlavním důvodem byla legislativa, která neumožňovala další působení čínského specialisty v královehradeckém zdravotnickém zařízení. Na práci zrušeného centra navázal Nadační fond na podporu Tradiční čínské medicíny a alternativ, který pokračuje v projektech podporujících tradiční čínskou medicínu v České republice (fnhk 2019).

Se zmíněnou legislativou, kvůli které bylo zrušeno Česko-čínské centrum, „bojuje“ i firma na výrobu přírodních léčiv, s jejímž majitelem jsem měla možnost uskutečnit rozhovor. Jelikož je Česká republika zaměřena na západní medicínu a farmaceutické léky, snaží se z určité části ztížit výrobu přírodních léčiv novými zákony. Výrobci přírodních léčiv vidí výsledky v léčbě a toho si všímá i stát. Podle slov mého informanta Martina Schirla se každým rokem snižuje možné dávkování jednotlivých léčiv atd. S tím je spojen i zákaz uvádění účinnosti přírodních léčiv, kdy není možné přesně popsat, k čemu produkt pomáhá (viz. film).

V České republice je tedy možné se vzdělávat v oboru tradiční čínské medicíny, stejně tak provozovat praxe či vyrábět přírodní léčiva i vydávat patřičnou literaturu. Na druhou stranu kultura a společnost, ve které žijeme „utahuje uzdu“ jedincům, kteří se vydali touto cestou,

novými a novými zákony v legislativě, v návaznosti na předchozí literaturu a přidanou výpověď rozhovoru.

5. Západní medicína

Kapitolu o západní medicíně přidávám z důvodu spojitosti s mým výzkumem. Zajímalo mě, jaký názor mají příznivci tradiční čínské medicíny na medicínu západní. Ta přistupuje k lidskému tělu, zdraví a nemoci pomocí vědeckého přístupu založeném na poznání světa. K diagnostice a léčbě jsou využívány moderní laboratorní postupy, diagnostické přístroje, ověřené metody, a hlavně moderní léky. Západní medicína, jak ji známe, je založena na vědeckých důkazech a principech. Chápeme to tak, že výsledky léčebných postupů musí být opakovatelné a podložené výše zmíněnými vědeckými důkazy. Léky, které jsou využívány k léčbám musí být prověřeny mnoha složitými testy a studiemi, zda fungují a nezpůsobují vedlejší negativní účinky. Výhodou západní medicíny jsou bezesporu různé diagnostické přístroje a laboratorní metody. Rychlé a razantní postupy léčby musí odpovídat vždy současnému nejvyššímu dosaženému vědeckému poznání. Což je nespornou výhodou u akutních a život ohrožujících stavů (Schirlo 2023).

5.1. Tradiční čínská medicína a medicína západní

Bylo by dobré porovnat tyto dvě medicíny, abychom si ukázali, co která medicína umí lépe a jak si mezi sebou stojí. Pro můj výzkum jsou podstatnější informace o tradiční čínské medicíně, ovšem je důležité mít přehled i o medicíně, která nás provází po celý náš život.

Čínská medicína oproti medicíně západní vnímá nemoc a zdraví jiným způsobem. Popisuje také vnitřní fungování těla způsoby, na které nejsme v léčbě západní medicínou zvyklí. „Místo jednotlivých orgánů, cév a nervů čínská medicína pracuje s esenciálními substancemi, orgánovými systémy a dráhami/meridiány“ (Cohen 2023: 12). Západní medicína se orientuje zejména na laboratorní a přístrojovou diagnostiku a komplexní vyšetření. Lékaři si samozřejmě všimají i jednotlivých symptomů, které nemoc doprovázejí, přesto nelze nazvat léčbu pacientů metodami evropské medicíny jako individuální. Vznikne-li řada podobných obecných příznaků, západní medicína je spojí v rámci jednoho onemocnění a ztvrdí poznatky pomocí laboratorních a přístrojových analýz. Léčba poté bude ve všech případech stejná (Načatov 2011: 22-23).

Výhody západní medicíny jsem již popsala v první části kapitoly, ovšem má i své nevýhody při komparaci s čínskou medicínou. Západní léky ve většině případů řeší pouze příznaky, nikoliv samotnou příčinu daného problému a mívají nežádoucí vedlejší účinky. Západní medicína má mnoho specializací, což je na jednu stranu v pořádku, protože se můžeme obrátit na jednotlivé odborníky. Má to ale i negativní stránku a to, že se daný specialista zaměří

pouze na obtíže spadající do jeho oboru. Naopak tradiční čínská medicína se zabývá přístupem celostním. Výhodou tohoto přístupu je, že vidí člověka jako celek a jako k celku k němu přistupuje podle určitých pravidel. Pomocí toho je schopná nalézt a řešit příčinu problémů, a ne pouze jeho příznaky, jak je to často u medicíny západní. Přírodní preparáty, které tradiční čínská medicína využívá, nemají tolik vedlejších účinků a naše tělo je s nimi více evolučně v souladu. I postupy tradiční čínské medicíny mají své negativní stránky. Léčitelé obvykle nevyužívají moderní diagnostické přístroje ani laboratorní postupy, a je tak ve většině případů pomalejší. U přírodních preparátů je velice důležité kontrolovat kvalitu bylin a dalších ingrediencí, aby neobsahovaly zdraví ohrožující látky (Schirlo 2023).

Čínská medicína si se západní nemusí protiředit. Obě medicíny dokážou člověku pomoci. Při akutních problémech je dobré zvolit medicínu západní, avšak pokud chceme vyřešit daný problém, a ne jenom jeho příznaky, je na místě uvažovat i o tradiční čínské medicíně (Schirlo 2023). Objevilo se i několik různých pohledů souvisejících s budoucností tradiční čínské medicíny a jejím vztahem s medicínou západní. Někteří obhajovali „úplnou westernizaci“ čínské medicíny, jiní byli pro její zachování v neporušeném stavu. V dnešní době si stále více lidí uvědomuje, že každá ze dvou lékařských tradic má své vlastní přednosti a radí, že oba systémy by měly těžit ze svých silných stránek (Chen Keji, Xu Hao 2003: 225).

Pohledy autorů se úzce shodují s výpověďmi mých informantů, které uvádím v podkapitole 7.1. *Rozhovory*. Všichni potvrdili, že na tradiční čínskou medicínu je dobré se obrátit, pokud nás trápí nějaký dlouhodobý problém, jako je například vysoký cholesterol nebo migrény. Je tomu tak proto, že praktik tradiční čínské medicíny se zabývá tělem jako celkem a snaží se najít příčinu problému a tu vyřešit. Naopak bychom se měli obrátit na klasickou západní medicínu ve chvíli, kdy jde o akutní problém, jako je zlomená ruka apod.

6. Role

Teorie rolí, o které se zde zmiňuji se ze sociologické stránky zabývá po většinou jednotlivcem. Avšak dá se vztáhnout i na instituce, jako je právě tradiční čínská medicína. Ve svém výzkumu se z velké části zabývám tím, jakou roli má tradiční čínská medicína v životech mých informantů. Soustředím se zejména na to, zda pro ně má tento fenomén v životě důležité místo.

Když se člověk ocitne ve společnosti druhých lidí, budou se snažit o dotyčném zjistit co nejvíce informací nebo využít znalosti, které už o něm mají. Většinou okolí zajímá jeho celkové společensko-ekonomické postavení, představa o sobě samém, postoj k okolí, kvalifikace či důvěryhodnost. Stručně řečeno je zajímavá, jaký má dotyčný status a jaká je jeho role. „Informace o člověku pomáhají charakterizovat situaci, umožňují ostatní předem odhadnout, co od nich dotyčný bude očekávat a co oni mohou očekávat od něj“ (Goffman 2018: 13).

Pod pojmem role chápeme očekávaný způsob chování, který se váže k určitému sociálnímu statusu (Linton 1936 in Vláčil 2017). „Sociální role je jednání očekávané vzhledem k držiteli určité sociální pozice“ (Keller 2006: 70). Chování je pak do značné míry řízeno očekáváním publika/společnosti. Nositel sociální role vnímá tato očekávání, interpretuje a převádí do konkrétního rolového chování (Jandourek 2003: 62). Koncepce sociálních rolí je považována za sociologickou modifikaci, která má původ v antropologickém konceptu kulturní instituce (Keller 2006: 70).

Koncept role v sociální antropologii pomáhá porozumět dynamice interakcí jednotlivců v rámci společnosti, definuje jejich pozice a očekávané chování. Dvojí pojetí postavení a role hrají významnou roli v chápání společenské organizace. Jak se společnosti nadále vyvíjejí, bude se i diskurz kolem těchto pojmů transformovat a odrážet dynamickou povahu lidských společností (Raje 2023).

Vliv a role tradiční čínské medicíny na lidské zdraví je poměrně velký. Teorie tradiční čínské medicíny zdůrazňuje funkci mysli a mnoho dalších pojmů, jako je mentalita, duch, vědomí, emoce, charakter, myšlení a vnější projev života (Zhu, Arsovska, Kozovska 2018). V návaznosti na předchozí vysvětlení významu rolí můžeme vidět, jak úzce souvisí s kulturou, stejně tak, jako medicínská antropologie. Podle určité role očekáváme daný způsob chování, který je v dané společnosti „běžný“. Pokud se od představy chování začneme odchylovat, je možné, že na nás naše okolí začne nahlížet jiným způsobem. Abych propojila dříve zmiňovanou medicínskou antropologii s teorií rolí, kdy jsme vychováni v určitém zdravotnickém systému dané společnosti, může být pro mnoho lidí překvapivé, že se od tohoto systému bude chtít

jedinec odklonit a najít jiný alternativní způsob léčby, který pro něj bude více vyhovující. Tradiční čínská medicína patří mezi jednu z mnoha alternativ, ke které si každý musí najít svoji cestu. Pro každého bude zastávat v životě jinou roli.

6.1. Role tradiční čínské medicíny v životě jedinců

Role tradiční čínské medicíny v životě jedinců je různorodá. Pro každého může znamenat něco jiného. Někomu do života vstoupila v těžkém období, a tak je to pro něj bod, který je v jeho životě důležitý. Pro někoho to naopak může být pouze koníček, anebo pojem, se kterým nemá jedinec dobré zkušenosti. Stejně jak je různorodý sám život, jsou různé i názory lidí.

Jeden z mých informantů popsal roli čínské medicíny v jeho životě následovně:

„Já bych nějakým způsobem řekl, že čínská medicína je takový „spolu život“. Protože se v čínské medicíně hodně používá duchovno, energie, energetické síly a samozřejmě člověk musí cvičit, aby mu vše fungovalo a mohl fungovat i on sám. Čínská medicína může být pro někoho i životní cesta“ (Dobřichovský 2023). Role tradiční čínské medicíny se objevuje v životě pana Dobřichovského jako určitý celek. Udává mu celostní pohled na starostlivost o tělo a způsob života.

Naopak pan Vinci Laszlo, který je mým dalším informantem považuje roli tradiční čínské medicíny v jeho životě spíše jako „koníček“. Navzdory tomu, že se léčbou pomocí tradiční čínské medicíny zabývá již přes padesát let a díky své činnosti pomohl od bolestí už nespočtu lidem.

V neposlední řadě ještě uvedu zkušenost jedné informantky, paní Šafránkové. Pro ni znamená tradiční čínská medicína „jakési pěstování umění života“. Tradiční čínská medicína jí naučila, jak se starat o své tělo i mysl.

Jak jsem již napsala na začátku této podkapitoly. Role tradiční čínské medicíny je v životech lidí různorodá, ale těm, co se jí věnují přináší do života nový pohled na fungování světa a těla.

6.1.1. Osobní zkušenost

V diplomové práci bych ráda zaznamenala i svou vlastní zkušenost s tradiční čínskou medicínou. Před čtyřmi lety jsem objevila sílu tradiční čínské medicíny, která mi jako jediná dokázala pomoci. Trápilo mě hormonální akné, které bylo způsobeno hormonální antikoncepcí a ani její vysazení nepřineslo vyléčení. Trvalo to dlouhé čtyři roky, než jsem našla něco, co mi

od následků antikoncepce pomohlo. Vyzkoušela jsem různé krémy, masti i antibiotika, nic z toho nefungovalo.

Právě po čtyřech letech přišel můj otec s tím, že chodí k muži, který se zabývá léčbou pomocí tradiční čínské medicíny a mohl by mi pomoci. Rozhodla jsem se tuto cestu vyzkoušet. Po první návštěvě, kdy se dotyčný kouknul na můj jazyk a zhodnotil problém, který jsem měla, mi předepsal kapky z medicínálních hub. Léčba trvala skoro půl roku, kdy se moje pleť začala postupně uzdravovat. Kapky jsem užívala téměř rok, aby se tělo mohlo dostatečně vyčistit. Společně s medicínálními houbami jsem využila i léčbu pomocí akupunkturálních jehliček, které jsme aplikovali jednou do měsíce. Nyní se mi už akné nevrací a konečně se našlo něco, co mi dokázalo pomoci. Asi kdokoliv, kdo měl problémy s pleť, a že já osobně jsem problémem neměla tak razantní jako někteří, tak může potvrdit, že tyto problémy dokážou s psychikou opravdu zamávat.

Byl to „jenom“ problém s pleť, ale tradiční čínská medicína mi ukázala, že síla přírody je někdy mnohem silnější než jakýkoliv farmaceutický výrobek.

A jakou roli hraje v mém životě tradiční čínská medicína? Pro mě znamená spojení duše a těla s přírodou. Když jsem se o tradiční čínskou medicínu začala více zajímat, ukázala mi, jak je důležité vnímat tělo i duši jako celek. Pokud mě něco bolí, nebo mi nedělá dobře, musím se zamyslet nad tím, co se v mém životě změnilo. Je důležité vnímat svoje tělo i mysl, protože všechno souvisí se vším a vše je propojené.

6.2. Role zdraví a nemoci v kultuře

Podle Světové zdravotnické organizace je podpora zdraví rozumná a společenská strategie postavena na myšlence, že je zdraví utvářeno v nejrůznějších konkrétních prostředcích, ve kterých žijeme. Podpora zdraví však neobhájí znehodnocení člověka, a naopak vychází z respektu k lidské různorodosti. Některé postupy jsou však neslučitelné a je nutné mezi nimi volit. Tato rozhodování musí brát ohled na veřejný zájem a ochranu zdraví (Křížová 2018: 43-44).

Vztah mezi přírodou a kulturou výstižně popisuje Zygmunt Bauman, když říká, že „kultura chce věci udělat jinými, než jsou a než by jinak byly – a v tomto uměle zformovaném stavu je udržet. Kultura chce zavést a uchovat řád a potlačit všechno, co z tohoto řádu vybočuje, a co z hlediska tohoto řádu vypadá jako chaos. Kultura chce nahradit a doplnit „řád přírody“ (tedy stav věcí, jak jsou bez lidského zásahu) řádem umělým, záměrným“ (Bauman 1997: 138

in Křížová 2018: 46). V tomto ohledu je význam medicíny a zdravotnictví pro moderního člověka zásadní. Medicína člověka provází od kolébky až k hrobu, avšak péče začíná již dávno před porodem a nekončí ani prohlášením člověka za mrtvého. Dnešní moderní doba, společnost i život jsou považovány za medicinalizované, což znamená, že je moderní zdravotnictví považováno za instituci (Křížová 2018: 63).

V návaznosti na roli jedinců ve společnosti, s návazností na zdraví se soudobý výzkum přiklání k předpokladu, že lepší sociální podmínky a vyšší sociální postavení zvyšuje šance na delší život s menší nemocností a vyšší kvalitou života, větší celkovou pohodou a sebejistotu (Křížová 2018: 81). Abych navázala na tuto problematiku aplikuji zde medicínskou antropologii. Jak jsem již napsala výše, medicínská antropologie se zabývá i otázkou, co si různí lidé představují pod pojmem medicína. Při těchto názorech je důležité, v jakém kulturním kontextu a společnosti se jedinec nachází. Pokud se zde konkrétně zaměřuji na Českou republiku, je důležité si říct, že jsme po většinou vychováváni v klasické západní medicíně, která nám nabízí perfektní například chirurgické ošetření. Naopak při léčbě dlouhodobých problémů jsou nám nabízeny léky farmaceutických firem, zabírající z velké části pouze na příznaky.

6.2.1. Kult zdraví ve společnosti

„Dnešní západní společnost je posedlá zdravím. Péče o zdraví, optimalizace potenciálu zdraví každého jedince a prevence nemocí jsou základními tématy naší existence. Kritéria zdraví se přitom neustále zjemňují, zpřísňují a rozšiřují. Pryč jsou doby, kdy dobrý výsledek pravidelné lékařské prohlídky člověka „ukolébal“ do klidu a jeho život nebyl nadále pohlcen zdravotními příkazy, zákazy a doporučeními, bombardován obrovským množstvím informací o zdraví, které se neustále mění a často si protirečí“ (Parusniková 2000: 131). S autorkou nemůžu jinak než souhlasit. Informace o zdraví, lécích, cvičení, díky kterým budeme zdraví je nepřeborné množství a narážíme na ně na každém rohu. Ano v naší společnosti jsme zvyklí na určité medicínské postupy, které nás provázejí celý život. V současnosti se však objevují stále nové a nové techniky či léky, které jsou prezentovány tak, že člověka spasí a bude navždy zdraví. Měli bychom si ale dávat pozor a ověřovat si základní informace, abychom si spíš nepřitížili.

Foucault a jeho pojem biomoc do dnešní doby přesně zapadá. Biomoc se stala jakousi moderní formou moci, která klade důraz na život místo smrti (Foucault 1990: 143). Integruje se do oblasti politiky a vládnutí, kdy se stává správou zdraví, které se stává ústředním tématem biomoci, můžeme chápat jako kultivaci života, zahrnující jeho pěstování. To je však zařazeno

do procesu vytváření určitého typu společnosti, konkrétně moderního kapitalismu (Parusniková 2000: 133). S biomocí je úzce spojen pojem biopolitiky, který se zabývá zdravím populace a jeho zlepšováním. Na základě lékařské péče a obecně všech činností, které se týkají zdraví jedinců bude moct být zlepšený lidský kapitál a uchován i užíván co nejdéle. V tomto ohledu je podle Foucaulta důležité promýšlet všechny problémy ochrany zdraví a problémy veřejné hygieny, jako prvky, které jsou buď vhodné, nebo ne, k vylepšování lidského kapitálu (Foucault 2009: 204). Zlepšování úrovně zdraví populace vyžaduje její detailní znalost. Je nutné o populaci shromažďovat informace a vytvářet metody, jak takové informace organizovat a dále interpretovat (Parusniková 2000: 135).

Podíváme-li se o pár let dozadu, kdy pandemie Covidu-19 ochromila celý svět. Vláda ovládla společnost takovým způsobem, že jsme nemohli pomalu vyjít na ulici bez toho, abychom byli naočkovaní. Pro lidi se tak stalo očkování něčím, co ochrání jejich život. Bylo tomu ale skutečně tak? Možná očkování pomohlo s menší úmrtností, ale tato nemoc je mezi námi stále a očkování je i z vysokých politických míst najednou negováno a nedoporučováno v rámci zdraví. Můžeme se pouze dohadovat, jaký záměr naše vláda měla. Zda jim šlo o zdraví a bezpečnost populace, nebo o ekonomiku státu. Každopádně na tomto případu jde vidět, jak silnou moc má politika v pohledu na zdraví ve společnosti a kultuře.

Nemůžeme se potom divit, že se lidé začínají odvracet od společenských konvencí a zajatému řádu a pohledu na „zdraví“. Začínají hledat různé alternativy, které jim pomohou komplexněji.

Takže jaká je role zdraví a nemoci v naší společnosti? Dle mého názoru je to u mnoha lidí velice odlišné. Pokud někdo bojuje se zákeřnou nemocí, bude si pak svého zdraví vážit mnohem víc a pečovat o své tělo než někdo, kdo bere své zdraví jako samozřejmost.

7. Výsledky výzkumu

Cílem mého výzkumu bylo zjistit, jakou roli hraje tradiční čínská medicína v životech jedinců, kteří jí provozují nebo využívají. Cílem bylo také zjistit, zda je tradiční čínská medicína v České republice populární a jaký mají moji informanti vztah ke klasické západní medicíně. Na základě dat, která jsem získala pomocí rozhovorů, se mi podařilo zkompletovat odpovědi k zodpovězení výzkumných otázek.

7.1. Rozhovory

Jak jsem již uvedla v *Metodologii*, rozhodla jsem se analyzovat data, která jsem získala prostřednictvím následujících tazatelských otázek. V rámci každé otázky uvádím transkripci určité části rozhovoru a následně je vzájemně porovnávám.

1. Jakou roli hraje tradiční čínská medicína ve Vašem životě?

Erika Šafránková

„V mém životě sehrálo základní učení o tradiční čínské medicíně, učení o jinu a jangu, o vnitřních orgánech a další velkou roli. Ta hlavní role spočívá právě v tom, že začnete nahlížet na svět i na lidský organismus jiným způsobem, než jak jsme tady byli tradičně vychováni. Takže si myslím, že v tom se to odráží nejvíc a projevuje se to v každodenním životě. V tom, co nakupuji, jakým způsobem se snažím ladit i sama sebe, udržovat se v určitém klidu, nastavovat si svůj osobní život tak, aby nedocházelo k nějakým, pokud možno razantním výkyvům, protože i to je pro nás velmi vyčerpávající. Možná by se to dalo shrnout pod myšlenku: Vede mě to k tomu naučit se hospodařit se svými silami. [...] Naučila jsem se přemýšlet způsobem, kdy neustále vyhodnocuji, v jakém stavu jsou tyto moje vnitřní síly a snažím se je co nejzdravěji, co nejvíc držet v rovnováze, dělit mezi sebe, rodinu, klienty. V čínské medicíně je tohle velice důležitá věc, já tomu říkám žít svého ducha. [...] Je to jakési pěstování umění života.“

Jiří Dobřichovský

„Já bych nějakým způsobem řekl, že čínská medicína je takový „spolu život“. Protože se v čínské medicíně hodně používá duchovno, energie, energetické síly a samozřejmě člověk musí cvičit, aby mu vše fungovalo a mohl fungovat i on sám. Čínská medicína může být pro někoho i životní cesta.“

Vinci Laszlo

„V podstatě se jí zabývám celý život. Takže jakou roli hraje? Je to můj koníček.“

Martin Schirlo

„Můj vztah k čínské medicíně je pozitivní. S čínskou medicínou přicházím do styku asi třicet let, což je v podstatě celý můj život. Protože se můj otec čínskou medicínou zabývá, a nejenom, že on sám experimentoval při jeho studiích, ale experimentoval i na nás. Ale i já jsem poznal, že čínská medicína má ve světě důležité místo. I já čínskou medicínu při některých problémech využívám, mám s ní velmi pozitivní zkušenost.“

Ján Zapaláč

„Tradiční čínská medicína má v mém životě zásadní roli. Obrátil jsem se na čínskou medicínu v době, kdy mě začaly bolet záda a ramena a nic mi nedokázalo úplně pomoci. Postupem času jsem ze svého života vyřadil klasické farmaceutické léky a snažím se vše vyléčit pomocí alternativních metod, ke kterým čínská medicína určitě patří.“

V odpovědích na první výzkumnou otázku se moji informanti z velké části shodují. Tradiční čínskou medicínu popisuje paní Erika jako „pěstování umění života“. Pro pana Jiřího je to jakýsi „spolu život“. Oba informanti se shodují na tom, že tradiční čínská medicína spojuje tělo i ducha, a takové spojení je velice důležité k uvědomění si sebe sama. Pro pana Laszla je tradiční čínská medicína, kterou se zabývá padesát let, koníčkem. Pan Schirlo má velmi pozitivní zkušenosti, a díky svému otci s ní přichází do styku už třicet let, a tak poznal, že má tradiční čínská medicína ve světě důležité místo. Nakonec pan Ján. V jeho životě sehrává tradiční čínská medicína zásadní roli. Změnil svůj pohled na zdraví a snaží se vyléčit problémy pomocí alternativních metod.

2. Zdá se Vám tradiční čínská medicína v České republice populární?

Erika Šafránková

„Věřím, že určitou část populace tyhle věci zajímají, takže asi určitě. Když vezmu třeba před třiceti lety, tak se dnes určitě víc píše o tradiční čínské medicíně a čínské dietetice. [...] Řekla bych. Že vznikly nějaké soukromé školy, kde se přináší nějaké povědomí o tradiční čínské medicíně. [...] Nedokážu odhadnout, do jaké míry lidi sami kupují literaturu, sami se vzdělávají a zajímá je to třeba jen tak, jako koníček.“

Jiří Dobřichovský

„Za tu dobu v horizontu deseti let zpátky... Tradiční čínská medicína tady byla vždy, akorát nebyla tak veřejně prezentovaná, jako je dnes. A nebyly v dosahu materiály, jako jsou dnes.“

Pamatuji si, že jeden z mých učitelů, pan Šmejkal, v 70. letech létal po Francii a sháněl materiály o akupunktuře, který se tady nějakým způsobem potom distribuovaly. Dostávají se nám sem nějaké překlady a originály a tím se otevírají dveře čínské medicíně.“

Vinci Laszlo

„Starší lidé spíš věří medicíně západní [...]. Ale ta mladší generace víc chápe, že prášky nejsou všelék a neodstraní všechny problémy. Ta čínská medicína a její terapie je trošku na pokraji západní medicíny. Ale vyhledávají to, ten zájem je větší, ale když se lidi přesvědčí o tom, že chodí k doktorovi, chodí k němu rok, dva a stále je to bolí a nic se s tím neděje. No a pak přijdou sem s bolestí ramene, kloubů nebo páteře, najednou jí odstraním během hodiny. [...] Když pak přicházejí o berlích a odcházejí bez nich.“

Martin Schirlo

Pan Schirlo si myslí, že se lidé začínají obracet víc na sílu přírody, což zaznamenal ve větším odběru jejich produktů. *„Lidé začali více hledat alternativní přístupy, jak o své zdraví pečovat. Teď už nemyslím jenom ve formě fyzických ingrediencí, jako jsou byliny a houby, ale začali vnímat, že existují další různé metody, které nám mohou pomoci ať už s naším fyzickým i psychickým tělem, jako je meditace, dýchací cvičení, masáže a různé další přístupy, které podle mého názoru bezesporu mají smysl.“*

Ján Zapaľáč

„V mém okolí tradiční čínská medicína populární není. Podle mě, si alternativní medicína v životech lidí razí místo pomalu. Lidé si k této medicíně musí dospět sami ze svého rozhodnutí. Většinou se tomu stává, když západní medicína selže a lidé „shání“ záchranu v něčem jiném.“

U druhé výzkumné otázky se moji informanti při svých odpovědích trošku rozcházejí. Shoduje se paní Erika, pan Jiří a pan Schirlo, kteří tvrdí, že je tradiční čínská medicína populárnější než dříve. Navzdory tomu, to však nemohou říct úplně jistě. Ve výpovědích se moje informantka zmiňuje o vzniku škol, zabývajících se vzděláváním v tomto oboru, ale nedokáže odhadnout, kolik lidí se tomu věnuje, ať už jako koníček nebo profesně. Pan Jiří zaznamenal větší dostupnost literatury, která se zabývá tradiční čínskou medicínou, ale opět nemůže tvrdit, že by se popularita zvýšila. Naopak pan Schirlo, který prodává léčivé produkty, zaznamenal v posledních letech větší zájem, než byl před 12 lety, kdy s firmou začínali. Podle něj se lidé začínají více obracet na sílu přírody a další metody, jakými jsou meditace, dýchací cvičení či masáže.

Se svými názory se shoduje pan Laszlo s panem Jánem. Oba tvrdí, že se k alternativní medicíně musí dostat člověk sám a nějakou razantní změnu v popularitě nevidí. Také oba tvrdí, že pokud lidem dlouho nedokáže pomoci medicína západní, obracejí se na tradiční čínskou medicínu nebo jinou alternativní možnost.

3. Jaký máte vztah ke klasické západní medicíně?

Erika Šafránková

„Západní medicínu respektuji a považuji ji za velmi prospěšnou v případě akutních potíží, jako naprosto nenahraditelnou. Jestliže se nějaký člověk dostane do takového rozvratu rovnováhy, že je hodně vzdálen od středu, kde se nachází určitá „pohoda“, tak mu nezbyvá mnohdy nic jiného než sáhnout po prostředcích té západní medicíny a produktech farmaceutických firem. Protože se sám vzdálil sám sobě, že mu nezbyvá než sáhnout po něčem dalece vzdáleném přirozenosti. Ale protože nám jde o to zachovat svůj život a zachovat své zdraví, tak považuji za prospěšné, když už se to někomu stane (i úrazy atd.) tak je určitě dobře sáhnout po prostředcích klasické západní medicíny, obrátit se na lékaře a spolupracovat.“

Jiří Dobřichovský

„Západní medicínu bych neházel přes palubu. Máme tady výbornou onkologii, chirurgii. Akorát si myslím, že je tady jediná škoda, že klasická medicína nemá čas na prevenci a lékař nemá na klienta/pacienta čas, protože má plnou čekárnu lidí a musí v nějakém režimu 5-7 minut vybavit klienta a dalšího a dalšího. Takže v tom vidím kámen úrazu.“

Vinci Laszlo

„[...] Západní medicína odstraňuje jenom následky, nejde ke kořeni problému. [...] Naše medicína člověka udržuje ve stavu nemoci, nebo napůl zdraví. Léky na něco působí, neříkám, že nejsou dobré, nějaká antibiotika, nebo něco v těch závažných věcech, ale na druhou stranu v podstatě ty léky mají vedlejší účinky. Když se člověk dostane do určitých problémů, tak ty vedlejší účinky najednou začnou být převažující, a pak se musí nasadit jiný lék, který má zase jiné negativní účinky. V podstatě je to začarovaný kruh.“

„Jako taková je západní medicína na špici. Nemyslím si, že by lidé neměli využívat západní medicínu. Ona má velice dobré výsledky, operace i určité terapie. Ta medicína je špičková v naší republice i v zahraničí. Ale čínská medicína působí jiným směrem, působí i přes psychiku a psychosomatiku. Takže čínská medicína nenahlíží jen z úzkého pohledu [...] ale celostně. Ale nemyslím si, že je naše medicína špatná.“

Martin Schirlo

„Když bych se měl podívat na pohled západní medicíny a čínské medicíny, tak ten cíl obou těch medicín by měl být stejný. Cílem obou medicín by mělo být uzdravit toho člověka, pomoci mu, aby vyřešil své zdravotní potíže. Podle mého názoru se čínská medicína příliš nesoustředí tolik na vyřešení nebo potlačení těch symptomů, ale soustředí se zejména na vyřešení příčiny problému. Když mě bolí hlava, půjdu do lékárny, tak mi lékárník dá paralen. Ten si vezmu a přestane mě bolet hlava. Když půjdu k praktikovi čínské medicíny. Praktik si semnou bude povídat o věcech, které nemusí souviset přímo s bolestí hlavy. [...] Bude se snažit přijít na příčinu toho problému, proč mě ta hlava bolí, a ne jenom potlačit bolest. [...] A to mám pocit, že je velký rozdíl mezi čínskou medicínou a západní medicínou. [...] Když si zlomím ruku, tak nepůjdu k praktikovi čínské medicíny, ale půjdu do nemocnice, kde mi dají sádru. Ale když mám dlouhodobě migrény nebo řeším dlouhodobě vysoký tlak, tak půjdu k praktikovi čínské medicíny.“

Ján Zapalač

„Můj názor na západní medicínu není příliš pozitivní. Jak už jsem řekl, sám jsem vyřadil klasické léky, protože je tvoří z velké části čistá chemie a někdy spíš škodí svými vedlejšími účinky, než aby problém vyřešily. Samozřejmě, co se týká například chirurgie a těchto odvětví, tak je v tomhle ohledu západní medicína velice potřebná a nenahraditelná. Záleží, co člověk řeší. Když si zlomím nohu jdu ke klasickému doktorovi, ale pokud mě trápí několik let silná migréna, tak zvolím čínskou medicínu, která hledá příčiny nemoci do hloubky.“

Shrnutí odpovědí na třetí výzkumnou otázku je jednoznačné. Všech pět mých informantů se shoduje na tom, že západní medicína je nenahraditelná, co se týká například chirurgie. Pokud si zlomí ruku, zvolí klasickou západní medicínu. Naopak pokud trpí nějakým dlouhodobým problémem, jako je třeba migréna, půjdou k praktikovi čínské medicíny, protože bude zkoumat příčinu dané nemoci a nebude řešit jenom její důsledky.

7.2. Výzkumné otázky

Vymezila jsem si tři výzkumné otázky, na které odpovídám prostřednictvím dat získaných z uskutečněných rozhovorů a následně analyzuji.

Jako roli hraje tradiční čínská medicína v životech lidí?

Ze získaných odpovědí vyplývá, že tradiční čínská medicína hraje v životě mých informantů zásadní roli, avšak u každého z nich jiným způsobem. Pro některé se jedná o spojení

těla a ducha, pro druhého je to koníček, který provozuje přes padesát let a pomáhá díky němu ostatním, nebo nasměrování na novou cestu k uzdravení a vysazení klasických farmaceutických léčiv. Navzdory výchově v západní medicíně, která je v naší společnosti a kultuře zakořeněna, se moji informanti rozhodli na své zdraví dívat a zaměřit jiným způsobem. I když je od nás očekáváno, že se bude naše chování odvíjet od zvyků dané kultury. Tradiční čínská medicína si však musí k člověku najít svoji cestu a pro každého bude mít v životě odlišnou roli.

Lidé mohou přejít k tradiční čínské medicíně i z důvodu propagace či vnucování léčiv pomocí medií či vládou dané země, jak zmiňuji v podkapitole 6.2.1. *Kult zdraví ve společnosti*. Kdy se chtějí oprostít od zavedených technik a najít alternativu, která jim pomůže celostně, po neúspěšných zkušenostech spojených se západní medicínou.

Je tradiční čínská medicína v České republice populární?

Díky odpovědím jsem ve svém výzkumu zjistila, že tradiční čínská medicína není v současné době o tolik populárnější. Každý jedinec si musí k jakékoliv alternativní léčbě najít cestu sám. Většinou se tomu tak děje, když klasická západní medicína selže a lidé se snaží najít pomoc jinde. Nicméně v České republice vzniklo několik vzdělávacích institucí, které se zaměřují na tradiční čínskou medicínu, a zvýšila se distribuce knih s touto tematikou. Není však možné jednoznačně určit, zda se v dnešní době o tento fenomén lidé více zajímají. Jelikož v České republice převládá západní medicína a lidé jí důvěřují, po většinu času nechtějí nic měnit. V tomto případě se snaží medicínská antropologie porozumět faktorům, které ovlivňují lidské bytí, spojené se zdravím a nemocí v kultuře. Pomocí medicínské antropologie je možné zkoumat odklonění od zažitého k něčemu novému, alternativnímu.

Jaký je názor příznivců tradiční čínské medicíny na medicínu západní?

Na medicínu západní mají příznivci tradiční čínské medicíny, se kterými jsem uskutečnila rozhovor, všichni stejný názor. Tradiční čínská medicína je zvolena v případě, jedná-li se o dlouhodobý problém, jako je například migréna, jelikož praktik čínské medicíny dokáže najít příčinu dané nemoci. Na druhé straně není západní medicína negována, protože je například v chirurgii zcela nenahraditelná. Obě tyto medicíny jsou v životě důležité a doplňují se. Nemoc a zdraví zůstávají vnímané jako sociální a biologický jev a je důležité porozumět sociokulturním kontextům a lidskému jednání. Proto musíme na zdraví i nemoc nahlížet z úhlu dané kultury, protože každá ho může vnímat odlišně. To stejné platí i s léčbou. Proto můžeme mít názory odlišně, ale jak vidíme v tomto případě, lez se shodovat s vícero technikami a možnostmi léčby. Vždy záleží na zaměření a aplikaci léčby.

8. Etnografický film Síla přírody – spojení těla a ducha

8.1. Cíl audiovizuálního projektu

Etnografický film k mé diplomové práci vznikl na základě rozhovorů s praktiky tradiční čínské medicíny a muže, který jí využívá. Do snímku jsem zapojila i syna majitele firmy na přírodní léčiva, díky kterému jsem mohla nahlédnout do výroby a zachytit tak, jak se léčiva vyrábí. Audiovizuálním výstupem jsem chtěla přiblížit práci praktiků tradiční čínské medicíny, jejich názory, zkušenosti a techniky léčby.

„Film umožňuje mnohost pohledu, zachycení neverbalizovaného a jinak nepopsatelného (Petráň 2011: 63).“ Ve filmu jsou mimo rozhovorů zachyceny také praktiky tradiční čínské medicíny, které je lepší a zajímavější vidět než pouze slovně popisovat. Pomocí určitých technologií a stylů snáze uvěříme v téměř dokonalý vztah mezi obrazem a realitou. Práce s objektivy, zaostřením, kontrastem či hloubkou ostrosti, barvami a médii s vysokým rozlišením působí jako záruka autenticity toho, co vidíme (Nichols 2010: 15).

Film začíná i končí souhrnem záběrů, které ukazují, jak se dá tradiční čínská medicína aplikovat do běžného dne člověka. Záměrem bylo, ukázat divákům, jak je důležité vnímat tělo jako celek, a ne jenom jako jednotlivé části, které spolu nesouvisí.

Zachycuji zde i jednotlivé praktiky, které jsou při léčbě tradiční čínskou medicínou využívány. Zejména pak baňkování, tlakové masáže či popis chiropraktika. Audiovizuální výstup se tak z části doplňuje s psanou formou diplomové práce, prostřednictvím doplňujících odpovědí z rozhovorů, které rozšiřují informace o mých informantech a jejich názory. Film může fungovat jako samostatné audiovizuální dílo. Ve spojení s textem ale vytváří komplexnější soubor reflektující perspektivu tradiční čínské medicíny a vztah člověka k jejím praktikám a přírodní léčbě.

8.2. Technika a zpracování etnografického filmu

Základním cílem etnografických filmů je proces tvorby, vnímání a kreativita. Na rozdíl od psaného vědeckého textu může etnografický film nabídnout podání pravdy a skutečnosti pomocí uměleckého směru. Navzdory tomu připouštělo tradiční pojetí vědecké práce psaný vědecký text, jako jediný možný typ výstupu. Takový text se pohybuje pouze v rovině jazykové abstrakce a redukuje celek světa na jeden z jeho možných projevů. „Stejně tak při jazykovém popisu viditelného a slyšitelného uniká původní kontext popisovaného jevu (emocionální afektivní kontext, způsob promluvy, mimika a gestikulace a další neverbální projevy aktérů,

stejně jako prostorové „rozvřžení scény“ a způsob jednání v čase). Vizualní antropologie může nabídnout i jednu z možností, jak omezující a svazující instrumentace tradičního výstupu vědecké práce překonat a rozšířit“ (Petráš in Burzová, Hirt, Lupták 2015: 26-27).

Právě pomocí audiovizuálního výstupu jsem chtěla rozšířit psanou část diplomové práce. V psané části jsou zachyceny výpovědi jednotlivých aktérů, ovšem v audiovizuálním snímku jsou výpovědi obohaceny i o ukázkou léčebných metod a prostorů, ve kterých jsou praxe vykonávány. Dle mého názoru pomohou tyto záběry divákovi lépe uchopit dané téma a ukázat mu, jak taková „léčba“ probíhá.

V tomto filmu se objevují tři dokumentární módy a to observační, reflexivní a participativní. Podle Nicholse chápeme observační modus jako poetický či výkladový modus dokumentu s absencí bezprostředního kontaktu s konkrétními lidmi (Nichols 2010: 188). Osobně ho využívám při observaci technik léčby, jako je baňkování či tlaková masáž. Participační modus se zde objevuje v případech prováděných rozhovorů, kdy se svých respondentů dotazuji na dané otázky, týkající se jejich názorů a praxe. Pro participační mód je charakteristická interakce filmaře s aktérem (Nichols 2010: 195). V neposlední řadě modus reflexivní, který se vyznačuje tím, že se sám tvůrce věnuje divákovi a nemluví pouze o žitém světě, ale také o problematice toho, jak ho ztvárnit (Nichols 2010: 208). Ve filmu zabírám i sebe samotnou při ukázce cvičení či meditaci společně s mluveným slovem.

Samotné zpracování filmu dále probíhalo následovně. Po získání potřebných materiálů jsem pomalu začala skládat výstup dohromady. Jelikož jsem měla z firmy na výrobu léčiv více záběrů, trvalo delší dobu, než jsem si utřídila, co do filmu vložím. Vždy po natočení potřebných záběrů jsem získaný materiál přesunula na disk a zároveň zkontrolovala, zda je všechno v pořádku zaznamenané. Ve střihačském programu jsem postupně sestavila hlavní linii, kde jsem následně udělala místo na zajímavé prostřihy a vystříhala nepovedené záběry.

Celý projekt jsem zaznamenávala na Canon EOS R10. Záběry byly sestříhány a zkompletovány v programu DaVinci Resolve 18.6 a Adobe Premiere Pro.

8.3. Výběr informantů do etnografického filmu

Z počátku jsem měla promyšlené pouze dva informanty a na ostatní jsem dostala doporučení v průběhu výzkumu. Zvolila jsem praktiky čínské medicíny, kteří mají v tomto oboru letité zkušenosti, stejně tak, jako výše zmiňovaný syn majitele firmy. Film doplňuje i rozhovor s mužem, který techniky tradiční čínské medicíny využívá ke zlepšení svého zdraví. Pro toto

obsazení jsem se rozhodla z důvodu přiblížení praxe tradiční čínské medicíny, se kterou daná přírodní léčiva úzce souvisí.

Jako podstatné považuji všechny rozhovory s praktiky, jelikož přibližují práci jako takovou, a zachycují jejich léčbu v praxi i prostředí, kde působí. Dále i jejich osobní zkušenosti a názory na tradiční čínskou medicínu. Zásadní jsou i záběry z firmy na výrobu přírodních léčiv a informace o vzniku a samotné výrobě. Můj informant mě provedl celou firmou a měla jsem tedy možnost zachytit zákulisní záběry výroby.

Otázky, které jsem kladla praktikům byli stejné, protože mě zajímalo, zda se jejich názory budou lišit. Co se týká otázek v rozhovoru provedeného ve firmě, zde jsem se zaměřila na vznik firmy, její prosperitu a styl výroby. Rozhovor s panem Zapařačem byl zaměřen na jeho vztah k tradiční čínské medicíně a jak mu její techniky pomáhají v běžném životě.

8.4. Chování informantů před kamerou a vliv prostředí

Chování informantů před kamerou bylo různorodé. Tři z nich neměli v minulosti žádné zkušenosti s natáčením, takže byli z počátku trochu nervózní, ale v průběhu rozhovoru se uvolnili a po ukončení mi bylo řečeno, že by o teď mohli dělat rozhovory pořád. Pan Laszlo má za sebou již několik rozhovorů pro televizi a má zkušenosti s přednášením, a proto nebyl nervózní vůbec. Nakonec pan Schirlo, který je zase zvyklý přednášet na seminářích, neměl také žádný problém s rozhovorem na kameru.

Vždy jsem se snažila zvolit takové prostředí, ve kterém se moji informanti budou cítit příjemně a nebude na ně vyvíjen žádný tlak. Rozhovory tedy proběhly v prostorách, kde jsou vykonávány jejich praxe, či u informanta doma.

S jejich souhlasem jsem si prostory využívané k provádění praxe natočila, abych mohla divákům ukázat, jak taková místa vypadají. Dále se souhlasem syna majitele firmy mi byl umožněn přístup do výroby přírodních léčiv, a mohla jsem tak toto zázemí natočit a opět divákovi přiblížit, jak taková léčiva vznikají. Ve firmě vzniklo pro film nejvíce záběrů.

Ve filmu jsem zachytila i proces masáže zaměřené na akupunkturní body a baňkování. Při těchto scénách mi asistoval můj otec, který působil jako tzv. figurant.

8.5. Reflexe tvoření

Na natáčení i střih filmu jsem se těšila, jelikož už mám zkušenosti z natáčení bakalářského filmu, a tak jsem neměla velké obavy o průběhu. Samozřejmě stát se mohlo cokoli, ale vše

proběhlo, jak mělo a získala jsem dostatek potřebných záběrů. Měla jsem štěstí, že nikdo z oslovených informantů neměl problém s natáčením. Celé natáčení šlo dobře a nenastal žádný problém se zvukem ani obrazem.

Jediný malý problém byl při začátku střihu, kdy jsem využila nový program, se kterým jsem dříve neměla zkušenost. V průběhu práce jsem však přišla na to, co a jak, a následná práce už probíhala, jak měla.

Tento etnografický film by měl divákovi přiblížit, jak praktici vnímají tradiční čínskou medicínu, a co pro ně znamená, a také ukázat, jak vznikají přírodní léčiva. Zároveň jsem chtěla ukázat, že pro každého může tradiční čínská medicína znamenat něco jiného. Základní koncept je spojení těla a ducha, společně se silou přírody, kterou v tom vidím.

9. Závěr

Tato diplomová práce se zabývá tradiční čínskou medicínou, konkrétně její rolí v životě praktiků i jedinců, kteří ji využívají k léčbě jejich problémů, dále popularitou v České republice a vztahy s medicínou západní. Zajímalo mě, zda si v dnešní uspěchané době dokážou lidé udělat čas, zpomalit a zaměřit se na skutečnou příčinu svých problémů místo nákupu léků proti důsledkům nemoci.

Tradiční čínská medicína není něco, co by každý uznával, i navzdory tomu, že její kořeny sahají opravdu hluboko. Naše společnost je postavená za základech západní medicíny, která nás provází celý život. Jsme její součástí, než se vůbec narodíme. Když nás něco trápí, jdeme k našemu obvodnímu lékaři, který nás prohlédne a dá nám léky na důsledky určitého problému. Naopak pokud bychom zašli k praktikovi tradiční čínské medicíny, bude se nám snažit pomoci najít příčinu problému a navrhne léčbu k jejímu odstranění či zmírnění. Nemůžeme však západní medicínu úplně zatracovat, protože, co se týká například chirurgické léčby, je nenahraditelná.

Zdraví může vnímat každý jiným způsobem. Dnešní západní společnost je zdravím posedlá a prevence nemoci s péčí o zdraví jsou základními tématy současnosti (Parusniková 2000: 131). Ovšem každou chvíli se objeví nový trend, jak zhubnout, posílit imunitu atd. Neříkám, že bychom měli všechny nové trendy hned zatracovat, ale měli bychom si dávat pozor. Než něco zkusíme, ověřit si pravdivost informací. Vnímání zdraví a nemoci je také silně ovlivněno politikou. Často se můžeme jenom dohadovat, zda se vláda snaží společnosti pomoci budovat silné zdraví, například pomocí povinných očkování, nebo jde pouze o ekonomický tah ke zlepšení finanční situace země.

Závěrem bych ráda řekla, že je důležité o své tělo pečovat podle svého přesvědčení a toho, co nám nejvíce vyhovuje a prospívá, navzdory zakořeněným postupům dané kultury. Pokud nám vyhovují postupy západní medicíny, je to v pořádku. Naopak, pokud se rozhodneme odklonit a využívat alternativy, jako je právě tradiční čínská medicína, i to je v pořádku.

Součástí diplomové práce je audiovizuální výstup, ve kterém se divákovi snažím přiblížit některé techniky, používající se při léčbě pomocí tradiční čínské medicíny, společně s názory a zkušenostmi praktiků. Pomocí snímku jsem se snažila ukázat, jakou silou v návaznosti na lidské zdraví, příroda disponuje.

Seznam použité literatury a dalších zdrojů

- Ando, V. 2014. *Základy teorie čínské medicíny díl 1*. Praha: TCM Consulting & Publishing.
- Animut, M. 2020. *What is Medical Anthropology?*. Etiopie: Dilla University. Dostupné z: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/79150/1/Medical%20Anthropology%20Note.pdf [8.11. 2023].
- Bauman, Z. 1997. *Myslet sociologicky*. Praha: Slon.
- Bendová, L. Historie. *tcm.cz*. Dostupné z: <https://www.tcm.cz/o-skole/historie> [20.11. 2023].
- Burzová, P., T. Hirt, L. Lupták. 2015. *Vizuální antropologie: Klíčové studie a texty*. Plzeň: Západočeská univerzita Plzeň, Fakulta filozofická, Katedra Antropologie.
- Cohen, M.R., 2023. *Čínská medicína v kostce*. Praha: Dobrovský.
- FNHK.cz. 2019. Centrum Tradiční čínské medicíny ve FN HK na konci února ukončí svou činnost. *FNHK archiv*. Dostupné z: <https://www.fnhk.cz/aktuality/centrum-tradicni-cinske-mediciny-ve-fn-hk-na-konci> [29.11. 2023].
- Foucault, M. 1990. *The Will to Knowledge. The History of Sexuality*. London: Penguin.
- Foucault, M. 2009. *Zrození biopolitiky*. Brno: CDK.
- Helman, C. 2006. Why Medical Anthropology Matters. *Anthropology Today*. 22: 3-4.
- Keji, Ch. a Hao, X. 2003. The integration of traditional Chinese medicine and Western medicine. *Cambridge University Press*. European Review, Volume 11, Issue 2. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/european-review/article/abs/integration-of-traditional-chinese-medicine-and-western-medicine/2CE830CB634D7AB0F21928BD1C4C840A>
- Goffman, E. 2018. *Všichni hrajeme divadlo*. Praha: Portál.
- Jandourek, J. 2003. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál.
- Kao, T. 2001. *Encyklopedie čínské medicíny*. Praha: Rebo Productions CZ, s.r.o.
- Keller, J. 2006. *Úvod do sociologie*. Praha: Slon.
- Křížová, E. 2015. *Alternativní medicína v České republice*. Praha: Karolinum.
- Křížová, E. 2018. *Zdraví – kultura – společnost*. Praha: Karolinum.

- Hrešanová, E. 2012. Medicínská antropologie a její aplikace. in Hirt, T. a kol. *Vybrané kapitoly z aplikované antropologie*. Plzeň: Západočeská univerzita.
- Li, W. 2013. *Knihy čínské umění léčby – Osvědčené znalosti léčby z Říše středu*. Olomouc: Anag.
- Načatov, V.G. 2011. *Léčba nemocí v tradiční čínské medicíně*. Olomouc: Anag.
- Nichols, B. 2010. *Úvod do dokumentárního filmu*. Praha: AMU.
- Novotná, H., O. Špaček, M. Šťovíčková. (eds.) 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK.
- Parusniková, Z. 2000. Biomoc a kult zdraví. *Sociologický časopis*. pp. 131-142. Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/pdf/41131533.pdf?refreqid=fastly-default%3A0e1c8b835ad8085b04addf53ded42ddd&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1 [27.3.2024]
- Petráň, T. 2011. *Ecce homo: Esej o vizuální antropologii*. Pardubice: Univerzita Pardubice.
- Pool, R. a W. Geissler. 2005. *Medical Anthropology: Understanding Public Health*. Maidenhead: Open University Press.
- Raje, V. 2023. Status and Role. *Anthroholi.com*. Dostupné z: <https://anthroholi.com/status-and-role> [24.3.2024].
- Schirlo, M. 2023. Rozdíl mezi čínskou a západní medicínou. *Cesta želvy.cz*. Dostupné z: <https://www.cestazelvy.cz/clanky-rozdil-mezi-cinskou-a-zapadni-medicinou.html#celostni-pristup-cinske-mediciny> [7.11. 2023]
- Soukup, M. 2014. *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii*. Praha: Karolinum.
- Soukup, V. 2020. Medicínská antropologie jako součást antropologického diskurzu. *Anthropologia Integra*. 1/11.
- Vinklář, P. 2015. V Hradci Králové funguje nové centrum pro výzkum čínské medicíny. *HradecKralove.org*. Dostupné z: <https://www.hradeckralove.org/v-hradci-kralove-funguje-nove-centrum-pro-vyzkum-cinske-mediciny/d-47341> [29.11. 2023].
- Vláčil, J. 2017. Role in Nešpor, R.Z., (eds.), *Sociologická encyklopedie*. Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Role> [23.1. 2024]

Wan X, Liu JP, Ai YK, Li LJ. 2008. Cultural anthropology of traditional Chinese medicine. *Pubmed.gov. National library of Medicine.* Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/18601846/> [21.3.2024].

Zhu, J., B. Arsovska, K. Kozovska. 2018. The Impact and role of the Traditional Chinese Medicine on human health. *Journal of Dental and Medical Sciences.* Iosrjournals.org. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/328487477_The_impact_and_role_of_the_Traditional_Chinese_Medicine_on_human_health [23.3.2024]